

ANTIQVARISK TIDSKRIFT

FÖR

SVERIGE.

UTGIFVEN AF KONGL. VITTERHETS HISTORIE OCH
ANTIQVITETS AKADEMIEN

GENOM

HANS HILDEBRAND.

SJETTE DELEN.

STOCKHOLM
IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERI
1880—1882.

Om Rökstenen.

Af

Leopold Fredrik Leffler.

Facile est inventis addere.

Professor S. Bugge har vid sin tolkning af Rökstenen¹⁾ lemnat inskriften å toppytan olöst. Ett försök skall här göras till dennas läsning och tolkning²⁾.

Af baksidans 3 korsformade figurer — i det följande för korthetens skull kallade kors — jämte därtill hörande på vanligt sätt skrifna runor har Bugge fått fram ordet **runimaþr** (se *Rökst.* s. 85—87). Hvert kors har nämligen 4 armar, 2 till höger och 2 till vänster, och på hvarje arm finnas kvistar, hvilkas antal angifver vare sig en af de 3 ätterna i runfuthorken eller runans plats i ätten. Bugge har nu, på sätt nedanstående figur antyder, tolkat dessa kvistars betydelse:

¹⁾ Antiqv. Tidskr. f. Sverige, Del. V, s. 1—148 (samt *Efterslæt* s. 211—215). Denna Bugges afhandling angifves i det följande med **Rökst.**

²⁾ Professor G. Stephens har i sin uppsats *Om Rök-stenen* (Ant. Tidskr. f. Sverige, Del. V, s. 161—180) lemnat en tolkning af toppytans lönskrift. Jag kan dock af flere skäl icke godkänna den af Stephens föreslagna läsning och tydning, hvarigenom **huhuan**, med betydelsen hugga (pres. infin.), finnes skrifvet med toppytans lönskrift. Af de flere invändningar, som däremot kunna göras, vill jag här blott framhålla följande två: 1) toppytans lönskrift läses af Stephens efter en helt annan princip än baksidans likartade lönskrift; 2) i Rökstenens skrift måste **huhuan** haft *k*, ej *h*, såsom tecken för den andra rotkonsonanten.

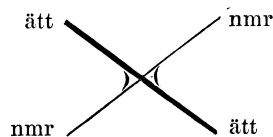

Fig 1

Ätten angifves sålunda å dessa kors på de 2 midt emot hvarandra stående armar, hvilka kunna betraktas som en enda lång — å figuren med tjockare streck angifven — staf, lutande åt vänster, medan åter runans plats eller nummer — å figuren och flerstädes i det följande angifven med förkortningen »nmr» — i ätten angifves på den af 2 armar sammansatta staf, som lutar åt höger, hvarjämte ätt och nmr tagas till hopa — å figuren utmärkt med) eller (— lodrätt, ej vågrätt. Kvistarnes antal å stafvarne visa bestämdt, att ätt och nmr icke kunna hafva varit angifna på annat sätt, än nu nämns¹⁾. Däremot är det möjligt, att: läsa ätt och nmr i hop vågrätt. Man får då (från vänster)

först 2:a runan i 3:e ätten = **u**,
 därunder 4:e runan i 1:a ätten = **R**,
 så 2:a runan i 2:a ätten = **n**,
 därunder 3:e runan i 2:a ätten = **i**,
 så 5:e runan i 3:e ätten = **r**,
 därunder 2:a runan i 3:e ätten = **u**,

d. v. s. $\frac{u}{R} \frac{n}{i} \frac{r}{u}$; hvartill komma de med vanliga runmynder skrifna **PR**. Vare sig man nu läser från vänster till höger — hvilket ger **UR niruPR** — eller från höger till vänster — hvilket ger **runiurPR** —, får man, så vidt jag

¹⁾ Korset längst till höger har nämligen 5 kvistar å den öfre armen till höger, och korset längst till vänster har 4 kvistar å undre armen till vänster.

kan se, ingen mening¹⁾). Jag fasthåller därför vid Bugges läsning **runimaþr**.

Efter tolkningen af detta ord **runimaþr**, hvars betydelse af Bugge angifves som runmästare (en el. flere), söker Bugge att finna ett eller flere namn i den hemlighetsfulla skriften å toppytan. Härom yttras (*Rökst.* s. 87): »Läsningen **runimaþr** skal altså stå sin pröve ved sammenligning med skriften på topfladen, men jeg må desværre indrømme, at jeg ikke formår at læse denne, og derved bliver også **runimaþr** tvilsomt». Öfver de 3 korsen å toppytan samt till höger om dem stå enligt Bugge till samman 5 runor, hvilka af honon läsas **biari**. Här-efter fortsätter Bugge: »Hvis vi nu læse alle kvistrunerne på topfladen efter samme princip som runerne (**runimaþr**) på den bagre bredside og ligesom ved disse begynde fra höire, så få vi:; tilsammen **nþnþsi**. Men da dette giver os uudtalelige bogstavforbindelser, kan vi endnu ikke være på ret spor. Det synes nødvendigt at antage, at skrivemåden her er endnu mere hemmelighedsfuld end ved **runimaþr**, forudsat at jeg har læst sidstnævnte ord rigtig. Mulig kan andre løse gåden.»

Det försök till lösning af gåtan, som här skall göras, grundar sig på följande undersökning af ursprunget till Rökstenens runkors.

Redan Bugge har (*Rökst.* s. 85 n. 1) jämfört korsen å baksidan med de i Liljegrens *Run-Lära*, planch II, afbildade s. k. valld runir, hvilkas utseende nedanstående figur återgifver.

 (Ordet *barn* med »Valld runir».)

Fig. 2.

¹⁾ I **runiuþr** skulle någon kanske vilja se ett **rún-njqrðr*, bildadt liksom *baug-njqrðr*, *sig-njqrðr* m. fl.; men detta går ej an med hänsyn till **R** i ljudförbindelsen **-Rþ-**. I *njqrðr* är nämligen *r* ursprungligt (jfr *Nerthus* hos Tacitus).

Dessa kors ega till sin ställning i synnerhet likhet med toppytans kors. De hafva nämligen liksom dessa de spetsiga vinklarna lodrätt ställda, de trubbiga vågrätt och kunna kännetecknas såsom bredvid hvarandra upprätt stående kors (jfr fig. 3, som återger toppkorsens typiska form, medan fig. 4 återger samma kors i hvad man skulle kunna kalla liggande läge, med de trubbiga vinklarna lodrätt, de spetsiga vågrätt ställda).

Fig. 3.

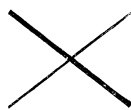

Fig. 4.

Å valld-runornas kors utmärkes ätten, som man af fig. 2 ser, å öfre delen, runans nmr å nedre delen af den åt vänster lutande stafven, medan den åt höger lutande stafven saknar kvistar.

I detta sistnämnda hänseende annorlunda anordnade men med hänsyn till sin ställning öfverensstämmande med valld-runornas kors och med Rökstenens toppkors äro de kors, hvilka jag förmodar hafva funnits i originalet till en af Thorsen¹⁾ meddelad här nedan återgifven afbildning af flere olika slags hemlighetsfull runskrift:

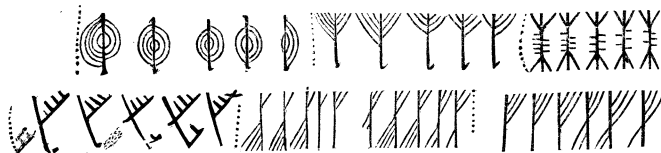

Fig. 5.1)

I de 5 figurerna till vänster å undre raden i denna

¹⁾ I hans afhandling *Om Runernes Brug til Skrift udenfor det monumentale*, Kjøbh. 1877 (bihang till *Codex Runicus*), s. 35, n. 36.

²⁾ Jfr Tillägg 1 till denna afhandling.

teckning ser jag dåliga kopior af figurer, som ursprungligen måste hafva haft det utseende, som nedanstående figur utvisar:

Fig. 6.1)

Här är ätten angifven på den öfre delen af den åt höger lutande stafven, runans nmr å dennas nedre del. De 5 korsen angifva således (från höger till vänster) de 5 runorna **tblmr**²⁾. Anordningen å dessa kors skiljer sig från valld-runornas dels däri, att i de förra, såsom nu nämnts, den åt höger lutande stafven är försedd med kvistar, men ej den åt vänster lutande, medan förhållandet i de senare är motsatt, dels däri att å de förra de ätt och nmr utmärkande kvistarne äro vända åt samma håll, medan de å de senare äro vända åt hvar sitt håll.

Det synes nu ligga nära till hands att antaga, att Rökstenens kors äro en sammansättning af de båda nu uppvisade arterna af för hemlighetsfull runskrift nyttjade kors. Tänker man sig ett kors sammansatt af dessa sistnämnda slag skulle det få det utseende, som fig. 7 utvisar; en obetydlig ändring till åstadkommande af likformighet ger det utseende, som fig. 8 visar, eller just den form, som Rökstenens toppkors ha.

Fig. 7.

Fig. 8.

Ytterligare en ändring har skett vid Rökstenens kors, i det att dessa angifva ätterna på öfre och undre armen af samma staf, nämligen den åt vänster lutande, medan ett kors utan ringaste förändring sammansatt af de båda

1) Jfr Tillägg 1 till denna afhandling.

2) Se härom i Tillägg 1 till denna afhandling.

nu påpekade slagen enkla runkors skulle hafva ätt och nmr utmärkta å samma staf, ätten å den öfre, numret å den undre armen, och således ätterna å de båda öfre, nummerna å de båda undre armarne. Att anordningen å baksidans kors på Rökstenen ej kan vara annan, än nyss nämnts, har här straxt förut (se s. 2 not 1) blifvit framhållet. Hvad toppkorsen vidkommer, ser man af det kors, hvori **bi** är skrifvet, att ätten ej kan ha varit utmärkt å öfre armen till höger, hvadan det är all anledning att antaga, att äfven å dessa kors ätterna äro utmärkta å den åt vänster lutande stafven, nummerna å den åt höger lutande. Denna afvikelse i anordningen af Rökstensens sammansatta kors är helt naturlig. Det skulle ju tydligen ha varit obekvämt och lätt ledande till förvirring att vid sammantagandet af runans ätt och nummer hafva måst öfverhoppa den mellanliggande armen, medan det däremot blir lätt och enkelt att sammantaga 2 bredvid hvarandra liggande armar, hvarjämte obestriddigen största likformighet uppstår på det sätt, som Rökstensens kors äro anordnade, att hvar annan arm utmärker ätten, hvarannan numret. Sedan man väl beslutit sig för denna ändring, är det uppenbarligen en alldeles likgiltig sak, om ätt och nmr för hvar runa läses i hop vågrätt eller lodrätt, d. v. s. om hvardera armen, som utmärker ätten, sammanparas med den runans nmr utmärkande armen till höger eller till vänster om sig. Vi ha sett här förut (s. 2, 3), att å baksidans kors ätt och nmr måste tagas ihop lodrätt. Å toppytans kors åter får man, som Bugge visat (se s. 3 här), ingen mening, om så sker. Däremot får man uttalbara bokstafsförbindelser och, såsom längre fram skall visas, ett mening gifvande ord, om å toppytans kors ätt och nmr tagas i hop vågrätt, alt under den förutsättning att, såsom enligt min tanke ovilkorligen bör ske, vid toppkorsens läsning samma ättindelning af runfuthorcken följes, som vid tydningen af

baksidans kors och af den öfriga lönskriften å Rökstenen (: 1 **bmlr**, 2 **hniast**, 3 **fuþark**).

Den olikhet, som, med nu föreslagna sätt att gå till väga, iakttages vid läsningen af toppytans och baksidans kors, är, som man finner, ytterst obetydlig och kan ej, under förutsättning att det historiska ursprunget till Rökstenens kors är sådant, som jag nu sökt göra troligt, anses träffa någon för korsens anordning väsentlig punkt. Det bör därför ej väcka anstöt, att toppkorsen måste läsas på ett i denna punkt afvikande sätt från baksidans kors. Det är möjligt, att runristaren afsigtligt anordnat korsen olika för att låta de båda sätt komma till användning, hvarpå korsen kunde läsas. Det är dock äfven möjligt, att afvikelsen är rent tillfällig. En tredje möjlighet till förklaring af olikheten finnes ock. Därom må några ord yttras, innan jag öfvergår till inskriftens läsning efter nu fastställda grunder.

Jag har från början tänkt mig, att den något olika läsningen af baksidans och toppytans kors stode i sammanhang därmed, att de förra korsen äro annorlunda ställda än de senare. Af teckningen hos Stephens (*ON. Run. Mon. I*, 231) — den enda jag kände, då jag lyckades läsa toppytans kors — synes det, som om baksidans kors, särskildt de två till höger, mer närmade sig den typiska form, som fig. 4 här återgifver, medan toppkorsen mer liknade fig. 3. De förra kunde då betraktas som bredvid hvarandra liggande kors och de senare åter som bredvid hvarandra stående (jfr s. 4 här förut). Att baksidans kors fått denna liggande ställning — man skulle ock kunna betrakta dem såsom öfver hvarandra stående — tänkte jag mig bero därpå, att utrymmet å baksidan icke medgifvit anbringandet af 3 bredvid hvarandra stående kors¹).

¹) Att korset längst till vänster ej fått den typiska formen skulle åter äfven bero på bristande utrymme.

Toppkorsens flyttning från den stående ställningen å toppytan till den liggande å baksidan kunde man på följande sätt för sig åskådliggöra:

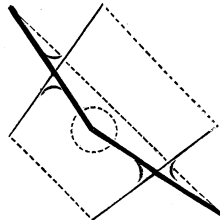

Fig. 9.1)

Baksidans³⁾ kors finge på detta sätt läget b) här nedan, medan toppytans kors fått den ursprungliga ställningen a):

a) x x x b)²⁾ x x x

Af en blick på fig. 9 kunde man nu utan vidare förstå, hvarför ätt och nmr å toppytans kors måste tagas ihop vågrätt, å baksidans kors lodrätt.

Emellertid vågar jag ej längre hålla mycket på hela det nu senast framställda förklaringsförsöket. Å de nya teckningar, som af Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitetens Akademien ombesörjts och som åtfölja *Antiquarisk Tidsskrift för Sverige*, B. V och VI, hafva nämligen baksidans kors icke samma utseende som på teckningen hos Stephens. De båda korsen till höger synas hafva nästan alldeles räta vinklar; endast å midtkorset synes den högra vågrätt ställda vinkeln vara helt litet spetsig och den undra lod-

¹⁾ Korsen skulle altså icke ha vändts till hälften i samma plan, så att de stående korsens öfre arm till höger blifvit nedre arm till höger — hvilket skulle ha gifvit kors i liggande ställning med ättstafven lutande åt höger —, utan de måste tänkas ha blifvit svängda om i rymden (såsom fig. 9 antyder), hvarvid ättstafven fått det läge, som den å Rökstenens kors på baksidan har.

²⁾ Vid dessa figurer, som blott tjäna till att utmärka korsens ställning, betyder skilnaden mellan tjockare och smalare streck intet.

räta vinkeln obetydligt trubbig, hvilket i förening därmed att korsets höjd mellan de båda högra armarnes ändpunkter är ej obetydligt mindre än dess bredd mellan de båda undre armarnes ändpunkter synes gifva åt detta kors karaktären af ett liggande kors. Bristen på utrymme skulle då möjligen kunna hafva föranledt, att de båda sidokorsen fått en oriktig form¹⁾. Men allt detta är för osäkert, för att något får byggas på sådan grund²⁾. Man gör väl därför rättast uti att lemna frågan om korsens liggande eller stående läge alldeles å sido och endast fasthålla därvid, att det bör vara tillåtet att läsa toppkorsen på det ena, baksidans kors på det andra af de å sidan 6 angifna sätten, enär det ena icke mer än det andra kan anses vara för korsens väsentligt.

Jag öfvergår nu till toppkorsens läsning. Om man

¹⁾ I alla händelser har bristen på utrymme å baksidan föranledt, att dennas kors fått en form, som afviker från toppkorsens ursprungligare form.

²⁾ Jag kan här tillägga, att jag från herr kyrkoherden J. M. F. Ullman i Rök — hos hvilken jag, med anledning af ofvan påpekade olikhet i de båda teckningarna af Rökstenens kors, anhållit om upplysningar — i benäget bref af $14/6$ 1878 erhållit följande utlåtande, hvilket grundar sig på en af stud. K. A. Hagson företagen undersökning af stenen: »Hvad de »korsformade figurerna» å öfversta delen af stenens bakre bredsida vidkommer, så tyckas de vara bäst återgifna i träsnitten vid slutet af prof. Bugges afhandling, utom i det afseendet att »korsens» armar der synas väl mycket raka — hos Stephens deremot väl mycket krökta —, men sjelfva *vinklarna* stämma hos Bugge bäst öfverens med originalets. Så har den venstra (och nedersta) figuren den öfre och nedre vertikalkvinkeln något spetsig, den venstra och den högra i följd deraf något trubbig, men den mellersta figurens vinklar äro alla i det närmaste räta, hvilket äfven är förhållandet med den högra figuren. Det ser nemligen ut, som om det varit runristarens mening, att äfven här åstadkomma räta vinklar, men skall man likväl skilja mellan spetsiga och trubbiga, så måste den öfre och nedre vertikalkvinkeln anses för något litet spetsig, den högra och venstra således för något litet trubbig.»

utgår från den korshalfva, däri runorna för **bi** stå, såsom den öfversta till vänster och, såsom nu bestämts, tager ätt och nmr till hopa vågrätt¹⁾, får man följande runor:

först 5:e runan i 2:a ätten = **s**,
 därunder 3:e runan i 2:a ätten = **i**,
 så 2:a runan i 3:e ätten = **u**,
 därunder 3:e runan i 2:a ätten = **i**,
 så 2:a runan i 3:e ätten = **u**,
 därunder 3:e runan i 2:a ätten = **i**,

d. v. s. $\frac{\mathbf{s}}{\mathbf{i}} \frac{\mathbf{u}}{\mathbf{i}} \frac{\mathbf{u}}{\mathbf{i}}$.

Att dessa 3 par runor böra läsas uppifrån nedåt, ej nedifrån uppåt, synes vara all anledning att antaga. Läsa vi nu från höger till vänster, liksom å baksidans kors, få vi fram bokstafsförbindelsen **uiuisi**²⁾.

Detta nu funna **uiuisi** förmodar jag utgöra ett ord, som på fno. skulle hafva hetat **vévisi*. Detta **vévisi* fattar jag som bestämd form nom. sing. mask. af ett adj. **véviss* med betydelse af den som känner heliga ting. Ordet, som eljest ej kan uppvisas i den fornnordiska litteraturen, är bildadt af adjektivet *viss* samt af adjektivstammen *wīha-*, helig, hvilken återfinnes i got. adj. *veihis*, fhty. adj. *wīh*, fsa. *wīh-* och kanske i fno. *vé-* i några sammansättningar (*vébraut*, *Vébrandr*, m. fl.). Denna sammansättning **véviss* (af en grundform **wīha-wīsar*) är fullkomligt likartad med den, som föreligger i de fno. adjektiven

¹⁾ Man skulle möjligen kunna tänka sig, att den gamle runristaren själf angifvit detta därmed, att han inom den öfre vinkeln af hörnkorsset till vänster satt bredvid hvarandra runtecknen för **bi**, inom midtkorssets öfre vinkel **a**, hvilka runtecken eljest haft bättre utrymme midt emellan de 3 korsen (i jämnhöjd med **ri**).

²⁾ Det synes icke sannolikt, att man skall läsa det hela ännu en gång nedifrån uppåt från vänster till höger, hvilket gäfvé bokstafs-förbindelsen **isiuiu**, som på flere sätt kan uppdelas i ord (jfr därom s. 16 n. 1).

fá-víss, marg-víss, all-víss, betydande den som känner få ting, många ting, alla ting¹⁾.

Detta adj. **vévísi* för jag nu till det med vanliga runor å toppytan stående ordet **biari**, hvilket jag uppfattar som runmästarens namn. Då detta namn är högst ovanligt och då den 5:e runan enligt Bugges beskrifning (s. 88 Rökst.) syntes något tvifvelaktig, trodde jag först, att det välkända namnet *Björn*, skrifvet **biarn**, möjligen här förelåg, i det att det slutande **n** (𐌛) genom felhuggning kommit att närmast likna ett **i** (i). Jag skref därför, särskildt på uppmaning af professor S. Bugge, hvilken jag delgifvit här framställda tolkningsförslag, till kyrkoherden i Rök, J. M. F. Ullman, och anhöll om förnyad noggrann undersökning af runan och af stenens beskaffenhet vid midten af runan — där den räta stafven än uppgifvits vara tudelad, än vara försedd med en punkt liknande den på Rökstenens runmynd för **h** (𐌗) förekommande — samt till höger om runan — där kvisten för **n** möjligen blifvit förbisedd eller i föjd af någon hårdhet i stenen möjligen ej kunnat tydligt uthuggas — äfvensom om ett pappersaftryck af runan, hvars läge på stenen för öfrigt af mig noggrant beskrefs och genom medsänd teckning af hela toppytan åskådliggjordes, och hvars utseende enligt flere olika, förut gjorda, mig af professor Bugge godhetsfullt meddelade teckningar äfven i mitt bref afbildades. Härpå erhöll jag af kyrkoherden Ullman följande benägna svar (af den $\frac{2}{3}$ 1878): »... Jag har nu

¹⁾ En annan förklaring af **vévísi* är äfven möjlig. Senare sammansättningsleden *-vísi* skulle kunna vara substantivet *vísi* (äfven *vísir*), egentligen betydande visare, ledare, föreståndare — i svenskan kvarlevande i *bi-vise* —, och den första sammansättningsleden skulle kunna vara subst. *vé*, ntr. tempel. Ordet skulle då betyda tempelföreståndare (jfr ock fno. *hilmir vébrautar*, *vqrðr véstalls*, *vés valdr* m. fl. samt *uia aiþuiarþan þiakn* å Glavendrup-stenen [jfr Wimmer, *Runeskr. Oprind.* s. 248—249].)

varit öfver på Röks kyrkogård och så noga jag kunnat undersökt öfre delen af den omskrifna runstenen. Sedan ett tjockt lager af mossa afborstats, hafva jag och en Student af Smålands nation K. H. Petersson tagit runstenen i noggrannt skärskådande och efter mycken undersökning med fingrarne icke kunnat finna något sidostreck i den omtvistade runan, hvilken förefaller oss som ett rakt streck¹⁾ l. — Någon serskild hårdhet i stenen på det omtvistade stället har icke kunnat upptäckas. Pappersaftrycket misslyckades till följe af stark blåst.»²⁾

Af hvad nu meddelats framgår, att runorna ofvan och till höger om toppytans 3 kors till samman verkligen äro **biari**. Jag finner däri ett namn *Biari*, som dock hvarken i den fno. eller fsve. litteraturen, så vidt jag vet, eljest kan uppvisas. I fhty. finnes emellertid det fullkomligt motsvarande namnet *Bero*, *Pero*, som på nordisk botten skulle heta *Beri* eller *Bjari*. Att i fsve. den senare, brutna formen af ordet påträffas stämmer väl till samman med att sve. har *bjässe* af **biarsi*, i nordliga munarter betydande *björn* (men fno. *bersi*, liksom *bera*, *berfjall*, *berserkr*). Redan af dessa grunder ansåg jag ett fsve. namn *Biari* ganska antagligt, och Prof. Bugge, som jag skriftligen meddelat, hvad här framstälts, skref till svar därpå: »Paa *Biari* som Runemesterens Navn har jeg selv for længst tænkt, og jeg tror ikke at mindes feil, naar jeg siger, at denne Opfatning var nævnt oprindelig

¹⁾ Spärradt af mig.

²⁾ I de s. 9 n. 2 här omnämnda, af kyrkoherde Ullman godhetsfullt lemnade ytterligare upplysningar om Rökstenen heter det: »Hvad inskriften å Rökstenens toppyta angår, så lider det intet tvifvel, att den sista af de fem vanliga runorna, som der förekomma, är l och hela ordet således **Biari** (ej **Biarn**). Den sista runan har nemligen ingen likhet vare sig med **h** eller med **þ**, utan är ett tydligt l, fastän detta är både upptill och nedtill kortare än det närmast föregående **R**.»

i mit Manuscript; jeg tænkte derved som De enten paa en Form = tydsk *Bero* eller paa Feillæsning for *Biarn*. Helt nyligen har jag fått en högst intressant bekräftelse på tillvaron af ett forntida namn *Biari* i Norden. Docenten Lundgren, hvilken jag förut meddelat min här framställda tolkning, har nämligen senare påpekat för mig, att namnet *Biari* en gång förekommer hos Saxo Grammaticus. I början af 8:de boken af hans *Historia Danica* träffas i den bekanta förteckningen på kämparne i Bråvalla slag, hvaraf stora stycken låta ordna sig i versrader med tillhjälp af namnens allittererande begynnelsebokstäfver, följande ställe, som jag här ordnar som vers:

». . . *Grimar* ac *Grenzli*,
post hos *Ger* Livicus.
Hama quoque et *Hunger*,
Humbli *Biarique* . . . »¹⁾

Lyckligtvis har Saxo där bibehållit namnens nordiska former; eljest hade han troligen där återgifvit *Biari* med *Bero* — den från fornhögtyskan komna medeltidslatinska formen²⁾ —, hvarmed *Björn* ofta öfversattes så väl hos Saxo som i andra medeltidsurkunder.

I tvänne helt olika nordiska minnesmärken, Saxos krönika och Rökstenens runinskrift, finna vi altså det gamla namnet *Biari* bevaradt; då dessa ställen bekräfta hvarandra, ha vi ej längre skäl att tvifla på denna namnforms tillvaro i Norden. Att den tidigt försvunnit och ersatts af formen *Björn* sammanhänger utan tvifvel därmed, att appellativet **beri*, **biari*, björn, utträngts af det afleda *björn*.

Om nu det med verkliga runor skrifna tages före lönrorna, såsom säkerligen meningen varit och äfven

¹⁾ Stället är här meddeladt efter Müllers och Velschows upplaga af Saxo, I, p. 379, Havniæ 1837.

²⁾ Ett minne däraf ha vi ännu i det svenska namnet *Beronius*.

Bugge anser sannolikt (se s. 88), står altså på stenens toppyta, så vidt vi hittills funnit, : **biari uiuisi**. Läser man nu omedelbart därefter de tre af Bugge tolkade korsen å baksidan, så blir hela den nu ifrågavarande inskriften **biari uiuisi rumimaþr**. Betydelsen af den nu lästa inskriften å Rökstenens toppyta och baksida blir, såsom redan af det föregående torde ha framgått, : Bjare, [med tillnamnet] den heliga ting förstående, [är] runmästaren. Välbekant är den nordiska seden, att till »förnamnet» foga ett »tillnamn», hvilket senare tjänade att närmare angifva en persons karaktär, verksamhet, utseende eller dylikt. Ytterst ofta nyttjades därvid ett adjektiv i bestämd form och, såsom **uiuisi** här, ofta utan artikeln *hinn*, t. ex. *Dagr spaki, Ólafur dígrí, Ari fróði*¹).

Att Rökstenens ristare, runmästaren *Biari*, fått ett sådant tillnamn, som det här angifna, passar väl samman med den storartade kunskap om runorna, så väl de äldre som de yngre, och deras användning i olika slags lönskrift, som han i inskriften ådagalagt. Runorna — kanske i synnerhet de äldre — betraktades nämligen af den stora mängden såsom hemlighetsfulla, heliga föremål och användes ofta till magiskt bruk²). Man kan nu, sy-

¹) Ett exempel på ett tillnamn, bildadt af ett adjektiv i obestämd form, redan på äldre järnålderns tid lemnar Lindholm-amulettens inskrift EK ERILAR SAI LAGAR HATEKA (= »Jag Jarl, som är kallad den Låge», efter Bugges tolkning; se *Aarb. f. NO.* 1872 och *Månadsbladet* 1877). — Männe man icke äfven kan finna ett adjektiv i bestämd form, och just en sammansättning af adjektivstammen *wisa-*, som tillnamn i inskriften HAUIUHAHAITIKA : FAUAUISA : GIBUAUNA (efter Bugges läsning i *Aarb. för* 1871, s. 204) på en brakteat från Sjælland (Stephens N:o 57)? Öfversättningen blefve då: »Jag heter Hauiuha, den fåvise. (Smycket är) förfädernas (t. ex. farfars och farmors) gåfva». AUNA blefve då genit. plur. af stammen *awan-*, fno. *ái*.

²) Jfr därom Bugge i *Aarb. f.* 1871, s. 182—186 och i *Aarsberetning for 1874 af Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring* s. 175—179, Wimmer i *Aarb. f.* 1867, s. 27.

nes det mig, bättre fatta förekomsten af de äldre runorna på Rökstenen till samman med de yngre, då man finner, att runmästaren varit en man, som haft tillnamnet den heliga ting förstående.

Enligt den här framställda tolkningen är runristarens egentliga namn skrifvet med vanliga runor, men däremot hans tillnamn och det ord, som angifver honom som runmästare, med lönskrift. I några andra inskrifter, där lönskrift nyttjas, har själfva runristarens namn skrifvits därmed; så har Maeshowe-inskriften nr 8 **ærligr** (fno. *Erlingr*), Rotbrunna-stenen i Upland **airigr** (se Bugge, *Rökst.* s. 81—82). Bugge anser det vara »naturligt, at runeristerne, hvis de overhoved anvendte lønskrift, da navnlig søgte at vise sin kundskab og færdighed ved at skrive sit eget navn på en rigtig kunstig måde» (*Rökst.* s. 87). Underligt förefaller dock, att den samme, som efter fulländadt mödosamt arbete med en runinskrifts inhuggande till sist ristade sitt namn, gjorde det på ett sådant sätt, att ytterst få kunde läsa det och, som sig borde, kunde prisa den skicklige runsmeden. Jag har därför svårt att tro, att detta bruk att nyttja lönskrift för själfva runmästarens namn varit mer allmänt eller det ursprungliga. Sannolikare synes mig vara, att lönskriften älst användts visserligen i det sammanhang, där det omtalas, hvem som inhuggit runorna, men icke i själfva namnet utan i något eller några af de andra orden i den ifrågavarande meningen, eller just så som å Rökstenen skett. I någon mån kan därmed jämföras förhållandet å Maeshowe-inskriften nr 18, där orden **þisar runar** återgifvas med lönskrift, men de följande orden **rist sa maþr** . . . med vanliga runor.

Jag har ofvan nämt, att jag fasthåller vid Bugges läsning **runimaþr** af baksidans lönskrift. Någon skulle emellertid möjligen vilja försöka sönderdela ordet i tvänne: **runi maþr** och i sammanhang därmed äfven dela topp-

ytans hemlighetsfulla inskrift i flere ord: **uiu i si**, eller med läsning från vänster till höger: **si uiu i**. Man finge — med företräde för sistnämnda läsning — på detta sätt: **biari si uiu i runi maþR**, på fno. **bjari sé *véu i rýni* (el. *rýnni*) *maðr*, hvaraf någon antaglig mening dock ej torde kunna fås¹⁾. Jag fasthåller därför vid den nyss gjorda tydningen såsom den enda sannolika och antagliga.

Det återstår nu att, såsom Bugge vid sin tolkning af den öfriga inskriften gjort, söka återgifva den med hänsyn till ljudbeteckningen ofullkomliga runinskriften med fornsvensk normaliserad ljudbeteckning. Härvid möta dock flere svårigheter, så kort än inskriften är. Dels är det tvifvelaktigt, om **runimaþR** bör återgifvas *rýnnimaðr* eller *rýnimaðr* (jfr Bugge, *Rökst.* s. 87). Jag har bestämt mig för det senare²⁾. Dels är det ganska svårt att afgöra, om **uiuisi** i fsve. och särskildt på Rökstenens tid hetat **vévisi* eller **vívísi* (fno. skulle, såsom förut nämnts, hafva haft den förra formen). Jag har här bestämt mig för den förra formen, då *vz* efter min förmodan är samnordiskt (jfr härom Tillägg 2) och då denna form finnes i ett namn från samma härad i Östergötland, som Röks socken

¹⁾ Orden **uiu i runi** kunde möjligen gifva mening (jfr nästa not), men ej **si...maþR** i detta sammanhang. — Ville man med bibehållande af **uiuisi** som **vévisi* läsa toppkorsen ännu en gång baklänges (jfr s. 10 n. 2.), finge man **biari uiuisi is i uiu runi maþR** eller **..is si i uiu..** eller (med läsning af runorna **ri** än en gång) **..is si uiuri** (= *Véori!*)**..**; men, om man ock ger sin fantasi aldrig så lösa tyglar, torde det ej lyckas få någon antaglig mening af dessa läsnningar. — Att endast hörnkorsen till vänster å toppytan skulle läsas 2 gånger, andra gången nedifrån uppåt, har jag tänkt på (de 2 runorna **bi** skulle kunna utmärka detta; eljest hade varit naturligare att dela **b-i-a**, i st. f. **bi-a(-)** i de 3 korsen); man finge då kopulan **is**, är. Jag finner dock numer detta ej vara mycket sannolikt.

²⁾ *Rýni* kunde vara samma ord, som det hos Egilsson, *Lex. poët. upptagna »Rýni, n., contemplatio (rýna)»*, med en ursprungligare betydelse af runkunskap.

tillhör (runnamnet *Vekil* i Åby socken [grannsocken till Rök], Lysings härad, Liljegren Run-Urk. nr 1196).

Den här behandlade delen af Rökstenens inskrift kommer altså i fornsvensk normalskrift att återgifvas med:

Biari vévisi rýnimaðr,

betydande Bjare, den heliga ting förstående, [är] runmästaren.

* * *

Utom den art lönskrift, som nu fullständigt tolkats, och de flere arter dylik skrift å Rökstenen, som Bugge tydt, föreligger må hända ännu ett långt svårtyddare slag af hemlighetsfull skrift i nämnda stens inskrift. Jag afser den del af Rökstenens inskrift, som är affattad med de älsta runorna.

Bugge anser, med anslutning till Hans Hildebrand, att dessa runor å Rökstenen »er anvendte uden nogensomhelst sproglig betydning, at runeristeren selv ikke har forbundet nogen mening med dem», samt att afsigten med deras anbringande å stenen »var vistnok den, at disse ved sine gamle former og som ulæselige for almenheden skulde give mindesmærket et ærværdigt og hemmelighedsfuldt eller fantastisk præg» (Rökst. s. 96). Stephens åter förmodar, att det med äldre runor skrifna är antingen lönskrift eller förkortad skrift¹⁾.

Jag har svårt att förlika mig med den af Bugge utvecklade åsigten. Följande omständigheter synas mig tala därför, att de äldre runorna i de båda långa linjerna under och på sidan om inskriften med yngre runor å baksidan verkligen hafva språklig betydelse och i sådant fall äro använda i någon art af lönskrift:

1) I dessa 2 linjer upprepas aldrig samma runor omedelbart efter hvarandra, hvilket eljest legat nära till hands

¹⁾ Se Stephens, ON. Run. Mon. I, 229, 235, och Stephens' uppsats *Om Rök-stenen* s. 164.

och äfven skett flere gånger i inskriften med äldre runor å ena hälften af baksidans nedersta (3:e) tvärlinje på stensens öfre del. Denna nu påpekade omständighet synes mig skarpt skilja den sistnämnda korta inskriften med äldre runor, som säkerligen ej återgifver verkliga ord¹⁾, från den förstnämnda, längre.

2) Mot Bugges antagande, att »runeristeren må på förhånd have bestemt sig til at omgive indskriften på bagsiden med en ramme af den ældre jernalders runer» (Rökst. s. 96), synes mig den omständigheten tala, att den undre linjen går ett godt stycke längre ut till vänster än som varit nödigt, om den med sina runor blott skulle tjäna till ram åt den öfriga inskriften.

3) Runornas starkt sammanträngda ställning längst till vänster å undre raden — flere nå icke ordentligt upp eller ned till tvärstrecken — gör, på mig åtminstone, det intrycket, som om runristaren sträfvat efter att få rum för ett visst uttryck därstädes. I sådant fall skulle undre linjen böra antagas bilda en mening för sig och sidolinjen en annan utan sammanhang med den föregående (eljest hade de runor, som icke fingo godt rum å den undre raden, kunnat skrivas i sidolinjen, utan att ha behöft sammanträngas så, som nu skett).

4) Det af Stephens och Bugge påpekade förhållandet, att 8 olika runor följa efter hvarandra i samma ordning i båda linjerna synes äfven tala för, att verkliga ord angifvas.

Men hvad står då där att läsa? Svaret på detta spörsmål kan jag ej gifva; men må hända skall det i en framtid lyckas någon att finna det, blott man icke utgår från den förutsättningen, att gåtan är olöslig.

* * *

*

¹⁾ Frestande vore att där söka nyckeln till den öfriga inskriften med äldre runor.

För det å Rökstenen 2 gånger mötande **(m)ukmini** har jag med anledning däraf, att »en *u*-omljuden ordform i första sammansättningsleden (enligt Bugge *mog-* af *magu-*, på isl. *mög-*), såsom Bugge själf anmärkt, strider mot andra icke *u*-omljudna former i inskriften», i ett (i Januari 1877) af mig utgifvet arbete¹⁾ föreslagit en annan tolkning än den af Bugge först gjorda (*mogminni* = »sönne-minde»). Jag fattar nämligen **(m)ukmini** som *mógminni* och öfversätter det med folkminne²⁾. Prof. Bugge, som först hyst tvifvelsmål om riktigheten af denna min förklaring³⁾, har sedermera, under hänvisning till bruket af *mogi* i Gutalagen, i bref af d. 24/1 1878 godkänt min tolkning och tillåtit mig att offentligen nämna detta.

Då jag på det ställe, där jag först framstälde mitt nyssnämnda tydningsförsök, icke kunde närmare utveckla eller styrka det, nyttjar jag nu tillfället att framhålla hvad som föranledt min förklaring och hvad som synes mig tala för den.

Tanken att fatta **(m)ukmini** som *mógminni* ingafs mig först af Wimmers förslag att å den större Jællinge-stenen i Jylland läsa **tana muk** (i st. f. **tanmaurk**, som andra velat) med betydelse af »Danefolket»⁴⁾.

Detta ord *mógr* eller *múgr*, i fsve. *mogr* (*almogr* i Konungastyrelsen), *mogi* (Gutalagen), *moghe* (i sht i *almoghe*), i fno. *múgr* och *múgi*, har på fornnordisk språk-

¹⁾ *Om v-omljudet etc.*, Upsala 1877, s. 15 n. 1. Jag har äfven omnämnt denna tolkning i en uppsats med titeln *Rökstenen och Frithiofs Saga*, intagen i *Nordisk Tidskrift etc.*, utg. af Letterstedtska Föreningen, 1:a årg. (1878), 2:a häftet.

²⁾ Samma förklaring har, efter hvad det vill synas oberoende af mig, senare föreslagits af Rosenberg i dennes skrift *Nordboernes Aandsliv . . .*, 1:e Bind, 1:e Hefte (»Udgifvet for andet Halvaar 1877»), s. 101, n. *.

³⁾ Se *Efterslæt till Indskriften paa Rökstenen*, s. 211.

⁴⁾ Se *Opuscula philologica ad . . . Madvigium . . .*, Hauniæ 1876, p. 199.

botten dels betydelsen af höstack, dels af folkmassa, folk. Den ursprungliga betydelsen synes hafva varit hög, hop i allmänhet, såsom ännu svenska landsmål intyga. I södermanländskan nyttjas sålunda sammansättningar som *kärr-moge*, *svina-moge*, *tall-moge* (Rietz). I fsve. har ordet fått den ur betydelsen folkmassa utgångna, i viss mån närmare bestämda betydelsen af helt folk, nation, i hvilken användning ordet dels brukas ensamt, dels sammansatt med *al-*. Sålunda heter det i Gutalagen: *byt priar marker moga* eller *sakr at prim markum (viþr) moga* (på till samman 7 ställen), där ordet *mogi* af Schlyter öfversattes med »hela (gotländska) folket»¹⁾, och i Södermannalagen och annanstädes talas om *alz sverikis almoghi* i meningen af alt Sverges folk (icke af allmoge i ordets nuvarande inskränkta betydelse). Må hända är det ock en återspeglung af det fsve. språkbruket, då det i Ynglinga Saga (kap. 46) talas om *allr múgr Svía* i meningen af hela Svea folket. Ordet motsvarar således i fsve. ordet *folk* i nysve., hvars ursprungliga betydelse i de nordiska språken icke var denna nysvenska och nynordiska, utan skara, hop²⁾.

¹⁾ I Gutalagen nyttjas äfven *allir lyþir* i samma mening som *mogi*, *almoghi*. — Detta ord, det fno., *lyðr*, träffas eljest i fsve. — utom i Forsaringens *at liuþriti* och det efter ags. bildade *lyþbiscuper* — endast i det allittererande uttrycket *lyuþ* (eller *lyð*) *oc leþung* (ack.) på 2 ställen i Södermannalagens hufvudkodex, där för öfrigt detta ord är mycket oväntadt, då så väl andra fsve. lagar som fno. har *liþ* (*lið*) *ok leþunger* (*leidangr*). — Jfr nästa not om *folk* samt s. 21 n. 1 om *þjóð*.

²⁾ Af Schlyter angifves *folk* med betydelse af »(ett helt) folk», *populus*, i landskapslagarne endast förekomma på 5 ställen — VGL. IV: 12, UL. præf. (2 ggr), SML. prol. och K. B. 1: pr. —, å hvilka detta ord emellertid ej nyttjas i världslig mening, utan i det uppenbarligen nyare bruket af »Guds folk». Eljest brukas *folk* i lagarne endast i kollektiv mening af »särskilda människor» (Schlyter), samt i sammansättningar, såsom *folkfræls*, *folkland*, *folkvapn* i betydelse af krigshär, liksom i talrika dylika fall i fno.

Efter hvad som nu uppvisats torde det icke få anses oberättigadt att antaga, att ordet *mógr* nyttjats i ett fsve. sammansatt ord som *mógminni*, med betydelse af »något som lefver i hela folkets minne», folkminne. — Liksom man i fno. sade *þjóðar minni* och *þat hefir þjóð at minnum*, har man kanske i fsve., där det gamla ordet *þjóð* (*þiuþ*) tidigt synes hafva kommit ur bruk¹⁾, i stället med ett allittererande uttryck sagt: *mogs minni* och ... *mogr at minnum*, hvaraf lätt det sammansatta ordet *mogminni* kunnat uppstå.

Det bör till slut framhållas, att, då efter den här framställda tolkningen af (**m**)ukmini på de tvänne ställen i Rökstenens inskrift, där det förekommer, hjälten Våmods härkomst och bedrifter sägas vara ett »folkminne», detta stämmer väl samman med följande af Bugge framställda förmodan om inskriftens uppkomst: »Kan det ikke tænkes, at en hövding, som levede i Östergötland engang i 10de århundred og som udledede sin herkomst fra²⁾ (eller på

¹⁾ På Rökstenen förekommer visserligen just detta ord i den afslipade formen *þiau-* i ordet **þiaurikr**, af Bugge tolkadt som »konge» (Rökst. s. 40, egentl. »konge over et helt folk», s. 134); men *þjóð*(ð) har där uppenbarligen sammansmält med den senare sammansättningsleden *rikr* till ett begrepp (»konge») och kan därför ej nyttjas som bevis för att ordet som enkelt med betydelsen af »folk» vid den tiden kvarlefvat i fsve. — I Gutalagen, den enda lag, som har kvar det enkla ordet (i formen *þiaup*), är ordet neutrum och betyder »människa»; det sammansatta *husþiaup* betyder »husets hjon», nysve. husfolk. — I Östgötalagen träffas ordet i sammansättningen *þiuþ-vægher*, »allmän landsväg», där det har den i talrika fno. likartade sammansättningar öffiga förstärkande betydelsen (jfr *þjóð-á*, *þjóð-braut* o. d.). — Jfr s. 20 n. 1 och 2 om *lýðr* och *folk*.

²⁾ I sammanhang därmed tillåter jag mig att påpeka, att jag i den s. 19 n. 1 omnämnda uppsatsen *Rökstenen och Frithiofs Saga* — hvarest jag framhållit en egendomlig öfverensstämmelse mellan så väl uttryck som åskådningssätt i Rökstenens vers i *kviðuháttir* och i den i samma versslag författade *Rings drapa* i TEGNÉRS *Frithiofs Saga* — föreslagit att tolka orden **skati marika** å Rökstenen med

anden måde stod i forbindelse med) en i sagnet og digtningen berömt oldtidskonge ved navn Våmod, over denne har reist stenen på Rök?» (Rökst. s. 140).

Jag har ofvan i fsve. normalskrift återgifvit Rökstenens (m)ukmini med *móg-minni*. Det kan icke med säkerhet afgöras, om första sammansättningsleden på Rökstenens tid lydt *móg-* eller *múg-* (se härom Tillägg 3), hvarför jag bestämt mig för den allmänaste fsve. formen (jfr Bugges återgifvande af Rökstenens *þar, uarin, fim* med *þár, várin, femm* [mot fno. *þær, væri, fimm*]).

Tillägg.

1. Om några slags hemlighetsfull runskrift enligt en afbildning i en handskrift från Flatey.

I det föregående, s. 4, har meddelats en från Thorsens bok *Om Runernes Brug* . . . hämtad afbildning af flere olika slags runskrift i chiffer. Teckningen hos Thorsen är tagen ur en handskrift från Flatey från 1400-talet (Cod. Arn. Magn. 687, d. 4:to). Afbildningen är, såsom man straxt ser, nederst till vänster otydlig och, såsom

den främste bland Märingarnes ätt, hvarvid man finge tänka sig, att »den östgötske höfding, som rest stenen, tillhörde denna samma ätt, *Märingarnes*, och genom att nämna ättens namn i inskriften antydtt sambandet mellan sig och minnesvärdens hjälte». — Det må tilläggas, att i det mig den $\frac{11}{4}$ 1878 tillhandakomna särtrycksexemplar af Stephens' uppsats *Om Rök-stenen* finnes bland de »enligt förfs anvisning gjorda rättelserna» (i exemplaret af P. Lindal skriftligen insatta) ordet *marika* tolkadt med »Märingarnes» (i st. f. »af de yppersta» i den tryckta texten, s. 171).

det vid närmare granskning visar sig, äfven flerstädes afgjordt oriktig (se den här omtryckta afbildningen, fig. 5).

Fig. 5.

Jag har här förut (sid. 4—5) antagit, att man i de 5 bilderna längst till vänster i undre raden af teckningen hos Thorsen — se fig. 5 här — har att se fyrarmade kors, sådana som fig. 6 här närmare utvisar. Riktigheten af

Fig. 6.

detta antagande framgår däraf, att bilden längst till höger saknar sidoarm längst ned till höger, medan åter bilden längst till vänster synes ursprungligen hafva haft dylik sidoarm längst ned till vänster, att vidare å 2:a och 3:e bilden från höger af den öfre högra sidoarmen en kort fortsättning nedåt till vänster öfver skärningspunkten åt midten synes. Må hända fans felet redan i ett äldre original till den handskrift som har ifrågavarande bilder. Att åter korsens kvistar ursprungligen varit så anordnade, som jag ofvan uppgifvit, framgår af en jämförelse med de öfriga å Thorsens teckning återgifna 4 arterna af lönskrift. De 2 arterna längst till vänster å den öfre raden — se fig. 5 — ha, fullt korrekt tecknadt, på högra sidan af hvar och en af de 5 stafvarne 3 kvistar till utmärkande af 3:e ätten, och på hvar stafs vänstra sida i ordning från höger till vänster 1, 2, 3, 4 och 5 kvistar till utmärkande af runorna 1—5 i 3:e ätten. På samma sätt

är uppenbarligen den 3:e arten lönskrift längst till höger å öfre raden anordnad, fastän den första bilden (den yttersta åt höger) på teckningen fått 2 kvistar åt vänster i st. f. 1. Å undre raden åter är hela runfuthorken återgifven i den ena arten lönskrift, fast än denna i handskriften synes hafva blifvit mycket vanställd. Runfuthorken är där indelad i 3 flockar, den 2:a och den 3:e (från vänster räknadt) åtskilda af skiljetecken, som nog ursprungligen äfven afdelat den 2:a från den 1:a. Äfven i denna art lönskrift är ätten utmärkt genom kvistar å stafvens högra sida och runornas nummer genom kvistar å dess vänstra. Ättkvistarne äro öfver allt riktigt anbragta, utom å 1:a ättens 1:a staf (den 5:e från vänster), som fått 2 kvistar i st. f. 1. De kvistar åter, som ange runornas nr, äro dels oriktigt anbragta — så har 3:e bilden från höger 2 i st. f. 3 och 1:a bilden från vänster 4 i st. f. 5 —, dels alldeles bortfallna — så å bilderna 4—6 från höger, hvilka skulle haft i ordning 4, 5 och 6 kvistar, och 4, 5 från vänster, hvilka skulle haft 2 och 1 kvist —, dels nästan utplånade, såsom å bilden 6 från vänster, å hvilken lemningar af 2 kvistar synas, medan den bort ha 5. Af det uppvisade framgår, att i denna sistnämnda art af lönskrift **fupark**, d. v. s. Frös ätt, är räknad som den 3:e ätten, eller alldeles som i Rökstenens lönskrift och några andra fall af lönskrift, om hvilka se Bugge, Rökstenen s. 81—82. Detta har däremot ej varit förhållandet å de öfriga 4 arterna af lönskrift, hvilka finnas hos Thorsen afbildade efter Flatey-handskriften, enär i dessa 3:e ätten angifves blott ha 5 runor.

Af allt det nu utvecklade torde riktigheten af den af mig i fig. 6 gjorda förbättring af afbildningen af den 5:e arten lönskrift hos Thorsen — den till vänster å undre raden — till fullo framgå. Här behöfver till ytterligare förklaring blott påpekas, att korset längst till vänster i Flatey-handskriften har ett spår af en 4:de kvist å

öfre armen till höger, hvilket bör såsom felaktigt strykas, samt att å korset längst till höger och å dess öfre högra arm den öfversta kvisten förmodligen kommit att sammanflyta med en på andra sidan stående punkt, så att denna kvist, till olikhet med alla de öfriga, fått utseende af ett tvärs öfver armen gående streck.

Det kan vara af intresse att påpeka, att, liksom den 5:e arten lönskrift — korsen — återfinnes i Rökstenen, ehuru sammansatt med en annan nära liknande art lönskrift, så träffas ock de 2:a och 4:e arterna å en ganska gammal runinskrift, nämligen Maeshowe nr 18 (Stephens, ON. Run. Mon. I, 238), ehuru där den olikheten eger rum, att ätten är utmärkt till vänster, runans plats till höger.

* *
* *

2. Om rotvokalens olikhet i fno. *vé* och det allmänna fsve. (och fda.) *vi*.

Det fno. *vé* har uppkommit ur grundformen *v̄ha-* genom mellanformen *v̄zha-*, i det att först *-zh-* blifvit *-zh-* (*h* uttaladt som *ch* i ty. *ach*), och sedan *h* bortfallit. Om denna öfvergång från *-zh-* till *-z̄h-* se min afhandling *Bidrag till läran om i-omljudet . . .* i Nord. Tidskr. f. Filol. og Pedag., Ny Række, II, s. 12 (jfr s. 178, 303). Andra hithörande fall äro fno. *léttr* af *l̄hta-*, *péttr* af *p̄rhta-*, *ljá* af **l̄ea*, **l̄z̄hva(n)*, *tjá* af **t̄ea*, **t̄z̄ha(n)*. I dessa 4 sista fall ha äfven svenskan och danskan former med *e*, *a*. Sålunda har fsve. *lætter*, nysve. *lätt*, nygottländska *let*, nordliga munarter *ljett*, fda. *læt(t)*; fsve. *thæter*, nysve. *tät*, västerbottniska *tjett* el. *tjätt*¹⁾, nydanska *tæt*; fsve. *læa*, *lea*,

¹⁾ Dalskan har, enligt Rietz, *titt*, som kan stå för äldre **t̄tt*, liksom dalska *kni* (Rietz) för **kn̄v̄*. Jämför i många munarter *si* för *se*, norrbottniska *tri* för *tre* (sve. *trä*), jämtländska *fi* för **fe* (sve. *fä*), m. fl. dylika fall. Om denna utveckling i fsve. se här längre fram

fda. *læ*; fsve. *tea*, nysve. *te*, fda. *te*¹⁾. Det fno. *vé* motsvaras däremot i allmänhet af fsve. och fda. *vi*, hvilket är ytterst vanligt som första eller andra sammansättningsled i sammansatta person- och ortnamn och i Gutalagen äfven flere gånger förekommer såsom appellativ. Bland talrika slutande *-vi* kan man någon gång finna ett *-ve*, såsom i *Sködwe* (Bisk. Brynulf's stadga), nu *Sköfde*, hvars *e* kan hafva uppkommit af ett *i* i följd af accentlösheten förkortadt *i*. Några gånger träffas emellertid i gamla handskrifter ett börjande *væ-*, som torde böra sammanställas med det fno. *vé*, såsom i de fornsvenska ortnamnen *Wæ*²⁾, *Wæbo*³⁾, *Wæby*⁴⁾, [*Wæsby*⁵⁾,] *Wæ-*

s. 27. — Några nynorska munarter hafva äfven *titt* liksom *litt* (Aasen, Ordb.) för de vanliga *tett* eller *tjett*, *lett* eller *ljett*; i dessa fall är äfven *i* helt säkert uppkommet genom en yngre öfvergång af *e* till *i*.

¹⁾ De fda. formerna äro hämtade från Lund, *Det äldste danske skriftsprogs ordforråd* (Kjöbh. 1877).

²⁾ Orig. perg. bref af 1336; se *Diplomatarium Svecanum*, IV, 533. Nu *Vä* i Refteled socken, Småland. Jämför *Vä* i Skåne, hvarom se här s. 29 och not 1 därstädes.

³⁾ *Wæbofiærdhung* (i bref af 1400, 1411) i Kinda härad, Västergötland; se Styffe, *Skandinavien under Unionstiden*, s. 119. — Hit hör sannolikt ock *væbohæred* (i Dalsland), som i denna form träffas i äVGL:s hufvudkodex (i afdeln. *horo þing lot skal skiptæ*) och efter hvad det vill synas — ingen variant är nämligen vid detta ord af Schlyter och Collin angifven — äfven i hufvudkodex af yVGL. samt i 2 handskrifter (G, H), som innehålla fragment af VGL. Då man 1378 träffar formen *Wedbo* (Styffe, Skand., s. 139), nu *Vedbo*, synes detta bero på den i namn redan tidigt mötande folketyologiska ombildningen (jfr n. 5 och s. 29 n. 6. Att *d* ursprungligen ej hör till namnet bekräftas ock däraf, att Snorre Sturleson (Magnus Barfots Saga, kap. 13) kallar häradet *Vear* (med afseende på ändelsen *-ar* jfr *Vardynjar* a. st. = [*Vardbo*] *Valbo* härad i Dalsland).

⁴⁾ År 1331, Dipl. Svec. IV 217; nu *Väby*, Hällestad socken, Västergötland.

⁵⁾ Detta namn (*Wæsby*, *Wesby*) förekommer ofta i urkunder från olika trakter i landet. Det har emellertid äfven formerna *Vessby*,

*seghe*¹⁾, *Wæshult*²⁾, *Wæshærad*³⁾, personnamnen *Væber-*

Vestby, hvilken sistnämnda form också utan tvifvel i många fall är den ursprungligaste — jfr redan i äVGL. *væsgöta* för *væstgöta* —, hvarigenom altså många *Wæsby* als icke höra till de ofvan upptagna orden. Stundom kan man med tämlig säkerhet sluta till att *Wesby* är = *Westby*, då man i samma socken finner ett *Östby*, *Sudherby* o. s. v. [I ett orig. perg. bref från omkring 1312 träffas alla 3 namnen på byar i samma socken, de 2 förra, många gånger återkommande, ständigt skrifna *Wesby* och *Osby*; Dipl. Svec. II, 92—94]. Det nuvarande namnet på dylika orter är oftast *Väsby*, hvaraf man altså får akta sig att utan vidare draga några slutsatser om ett uråldrigt *Væsby*. — Man kan på grund af det nu sagda sätta i fråga, om någonsin ett fsve. *Wæsby*, *Wesby* bör antagas vara något annat än *Væstby*. Med säkerhet torde visserligen intet *Wæsby* kunna uppgifvas, som icke kan vara = *Væstby*. Dock synes det ej osannolikt, att ett och annat *Wæsby* verkligen är = *Væs-by* af *væ* = fno. *vé*. Det gottländska stadsnamnet *Visby*, där härledningen från *vi* = fno. *vé* är höjd öfver alt tvifvel, talar starkt för möjligheten af ett dylikt ursprung äfven för formen *Wæsby* i något enstaka fall. Ett sådant skulle t. ex. möjligen *Wæsby* (*Wesby*) sätesgård i Upland, Hammarby socken, kunna vara; skrifningen utan *t* är allmän i diplom (af 1376, 1385, 1399, 1426; se *Svenska Riks-Archivets pergamentsbref* samt Styffe, Skand. s. 276) och stället heter nu *Väsby* uttaladt med långt *ä*. Ett annat sådant fall skulle *Wäsby* (1381, Sve. RA. Perg.br.) i Husby-Oppunda socken, Södermanland kunna vara (jfr med hvarandra till betydelsen *Wäsby* och *Husby*!)

¹⁾ Så skrifvet (väl af ett *Væs-hög(a)*) 1422, *Wæsie* 1433; Styffe, Skand. 83. Nu Vessige socken i Halland.

²⁾ I orig. perg. bref af 1367, i ett något äldre bref *Væshult*; Sve. RA. Perg. br. Nu *Vëshult* i Hagshult socken, Småland.

³⁾ I en handskrift (G), innehållande smärre stycken af yVGL., samt, af en hand från slutet af 1300-talet skrifvet, stycket om *pinglot*. För den lika lydande socknen i förutnämnda härad träffas formerna *Wæsherad*, 1390, *Væshæraz* (socken) 1392 (Sve. RA. Perg. br.). 1359 träffas formen *Væherad*, af utgifvaren af Sve. RA. Perg. br. återgifvet med *Væ[se]herad*. Detta [*se*] är där endast ett förtydligande tillägg af utgifvaren utan någon grund i handskriften (enl. benägen upplysning af dr E. Hildebrand). *Væherad* som gammal bifform till *Væshærad* är af stor betydelse för ordets härledning (jfr namnen *Viby* och *Visby*). Redan 1391 träffas emellertid formen *Væse-*

nus (*Wæbyörn*¹), **Væfaster*²), *Wægiert*³), *Vehealm* (ack.)⁴), *Vekil*⁵), *Væmunder*⁶), *Væsæti*⁷), *Veurp* (ack.)⁸), de forn-

heradh (Sve. RA. Perg. br.) och likaså 1467 *Wäseheret* (Dipl. Svec. V, 677, not), och nu mer heter både härad, socken och järnvägsstation (i Värmland) Väse. Denna form har möjligen uppkommit genom folketyologisk ombildning efter landsmålen *vesa*, fno. *veisa*, dy (Rietz s. 803). Jfr sid. 29 n. 6.

¹) Lat. bref af 1288; den svenska formen i svensk öfversättning af 1505. Dipl. Svec. II, 68—69. [Meddeladt af doc. Lundgren].

²) Tillvaron af ett dylikt fsve. namn synes framgå af namnet *Knut Wæwastason* i orig. bref af 1394 (Sve. RA. Perg. br.). Rörande *-wast* för *-fast* jfr *Holmwaster*, *Thorvast*. [Påpekadt af doc. Lundgren].

³) *Magnus Wægiertesson* i ett originaldiplom af 1405 från Vestbo härad i Småland (*Svenskt Diplomatarium från och med 1401*, I, s. 460). [Påpekadt af doc. Lundgren.]

⁴) Liljegren, Run-Urk. nmr 288, Bautil 590, Uplands Fornminnesförenings Tidskr. I, 55 (Knutby socken, Nardinghundra härad, Upland). Båda *e* i **Vehealm** äro återgifna med **h** liksom *e* i samma inskrifts **Ranbearn**, let m. fl. ord.

⁵) Liljegren, Run-Urk. nr 1196, Bautil 914 (Åby socken, Lysings härad, Östergötland). *E* är återgifvet med **t**. — Jämför om detta namn här förut s. 17 och s. 30.

⁶) Detta namn är ganska vanligt i fsve. urkunder; se Dipl. Svec. och Sve. RA. perg. br. I den rysk-svenska fredstraktatens af 1323 svenska och latinska dokument träffas formerna *Væmunder*, *Wæmundus*, *Wemunder*, men också *Wædmunder* och (i yngre afskrifter) *Wi[j]demunder*, (i de oäkta brefven) *Vidmunder*, *Vermundus* (Se O. S. Rydberg, *Sverges Traktater med främmande magter*, I, Stockh. 1877, s. 449, 442, 451, 448, 449, 451, 452). Formerna på *Wæd-*, *Vid-* bero säkerligen på folketyologisk ombildning, hvarom jämför s. 26 n. 3, s. 29 n. 2 och 6.

⁷) Så bör förmodligen runformen **uasati** (Liljegren 978, Bautil 756; Hammarby socken, Södermanland) återgifvas. Jfr *Vésæti*, namn på en dansk man från Bornholm i Jömsvikinga-saga. — Om runformen **uesti** (Liljegren 1237, Bautil 1047) hör dit, är tvifvelaktigt. Jfr Lundgren, *Spår af hednisk tro och kult i fornsvenska personnamn*, Upsala 1880, afdelning 6.

⁸) På en runsten i Synnerby, Västergötland, enligt P. A. Säves och K. Torins öfverensstämmande läsning (se *Antiqv. Tidskr. f. Sverige*,

danska namnen *Wæ*¹⁾, *Wæmundehög* och *Wæmundelöf*²⁾, *Wesborg*³⁾, *Webiorga*⁴⁾ m. fl.⁵⁾.

Dessa nu påpekade fall⁶⁾ — hvilka kunna tjäna till fullständigande af exemplen hos Rydqvist, SSL. II, 281,

del. 3, s. 132, *Westergötlands Fornminnesförenings Tidskrift*, 2:a häft., *Westergötlands runinskrifter*, s. 3—4). Liljegren (nr 1349) och Bautil (959) hafva *Venurþ*. [Påpekadt af doc. Lundgren.] *E* är återgifvet med †. — Namnet *Véurþr* förutsätter ett äldre *Vé-vörðr*, hvarmed jämför de sid. 11 n. 1 anförda, liktydiga uttryck, hvare *vé* ingår. Om alla de nu anförda fsve. personnamnen jfr Lundgrens s. 28 n. 7 nämnda arbete.

1) Den gamla staden *Vä* i Skåne. Om detta namns skriftsätt i äldre tider (*We*, *Wee*, *Wää*, o. s. v.) se Falkman, *Ortnamnen i Skåne*, Lund 1877, s. 96.

2) Härads- och sockennamn i Skåne, om hvilka se Styffe s. 59, 65, Falkman s. 187, 188 (af det senare namnet finnas de ombildade formerna *Vitmundelöff*, *Vedmindelöff* m. fl.; jfr s. 28 not 6).

3) Nu *Visborg*, i Jylland (Styffe, s. 17).

4) Kvinnonamn hos Saxo (lib. 8); *W.* tycks att dömma af sammanhanget vara danska och uppgifves i *Sögubrot*, kap. 8, vara »sunnan af Gotlandi» (om *Gotland* = Danmark, se Bugge, *Rökst.* s. 36). — Om ett fda., ehuru i fno. litteraturen förekommande, namn *Véseti*, se sid. 28 not 7.

5) Samlingen af fda. namn på *væ*- kan sannolikt betydligt ökas. Så höra kanske dit de af Falkman (s. 96) anförda skånska *Væsum* (= *Ves hem*), *Vesalt* (= *Ves holt?*) m. fl.

6) För att kunna afgörande lösa det rätt ofta sig framställande spörsmål — om förhållandet mellan det allmänna fsve., fda. *vi* och det fno. *vé* —, som är föremål för detta Tillägg och som för språkhistorien ej mindre än för rätt många runinskrifters rätta återgifvande (jfr s. 30 n. 2) är af ganska stort intresse, har jag nödgats att i noterna till de nyss åberopade namnen vara något — i mångens tycke kanske alt för — utförlig. Det har nämligen gällt att säkert bestämma dessa namns älsta former och att i åtskilliga fall uppvisa oäktheten och det sena ursprunget till en del former af dessa samma namn, hvilka senare former kunde tyckas tala emot härledningen från *væ* = *vi*. Att just i dessa namn på *væ*- en stundom redan ganska gammal folketymologisk ombildning ofta försiggått — se sid. 26 n. 3, sid. 27 n. 3, s. 28 n. 6 och s. 29 n. 2 — har sin naturliga förklaring däruti, att ordet *væ* tidigt var alldeles föråldradt och dess ursprungliga

där endast formen *vi*, ej *væ*, anföres af ordet såsom själfständigt eller brukadt som första sammansättningsled — göra det antagandet möjligt, att äfven fsve. och fda. älst haft samma form *v̄* som fno., och att *vi* är en yngre utveckling af detta *v̄*. *V̄* blefve då den samnordiska formen, liksom *l̄ttr*, *þ̄ttr*, *l̄za*, *t̄za* äro samnordiska. Detta antagande synes så mycket nödvändigare, som bortfallet af det *h*, som framkallat *v̄* af *v*, är samnordiskt och själfva öfvergången *-h-—-zh-* altså måste förläggas till en mycket aflägsen tidpunkt.

Till den nu antagna öfvergången *v̄*—*v̄* finnas i fsve. åtskilliga motsvarigheter. Så träffas där *s̄* (VGL III), pres. konj. af *v̄era*, för *s̄z*, *lia* (Brig. Uppenb.), oblik form, för **l̄za* (eljest i fsve. *le*, nydanska *læ*, men nysve. *lie*), fgutn. *kn̄* för **kn̄z*, *s̄za* för *s̄za*, *ji* för *je* (såsom det osammansatta ordet heter i fgutn.), m. fl.¹). Egendomligt är emellertid, att fsve., utom fgutn., har *v̄* efter *v* i ordet *Svear* (äfven *Sveiar*), där fno. tvärtom har *i* (*Sviar*).

När öfvergången från *v̄* till *v̄* skett i fsve., är naturligtvis omöjligt att säga. Att Rökstenens *uiuisi* lydt *v̄v̄isi* synes emellertid sannolikt, då dels så många fall af begynnande *v̄æ-* från långt senare tider kunna uppvisas, dels särskildt en runform från samma härad, hvori Röks socken ligger, har *ve-* (jfr ofvan s. 16—17 och här straxt förut s. 28 n. 5)²).

* *
* *

betydelse snart måste hafva glömts. Särskildt nära till hands låg då, att ombilda *v̄æ-* till *v̄æd-*, *vid-*, såsom i flere fall skett.

¹) Jfr om dessa fall Flodström i Nord. Tidskr. f. Filol., Ny Række, B. IV, s. 66, och Söderberg, *Forngutnisk ljudlära*, Lund 1879, s. 7—8. — Om dylika fall i svenska landsmål, se s. 25 n. 2 här.

²) Till jämförelse kan påpekas, att Wimmer om mindre Bækkestenens *uibruk* säger, att det »har väl været udtalt *Wiborg* ell. *Wēborg*», för hvilken förra form han dock senare nämner sig vid inskriftens

3. Om rotvokalens olikhet i fno. *múgr*, *múgi*, fsve. *mogr*, *mogi*.

Det fno. *múgr*, *múgi* och fsve. *mogr*, *mogi* förete en högst anmärkningsvärd olikhet med afseende på rotvokalen. Det fno. *ú* motsvaras nämligen regelbundet af fsve. *o*, utom i ett antal ord, hvilkas rot slutar på vokal, där fno. har *ú*, fsve. *o* (t. ex. fno. *brú*, *bú*, *búa*, *kú* [ack.], *snúa*, *sú* [ack.], *trú*, *trúa*, fsve. *bro*, *bo*, *boa*, *ko*, *snoa*, *so*, *tro*, *troa*). En öfvergång från *ó* till *ú* eller från *ú* till *ó* är i fno. eljest lika ovanlig som i fsve. Hvad fno. vidkommer, har man visserligen där några fall af öfvergången *ó—ú*, såsom *skúar* jämte *skór*, *fúa* jämte *fóa*¹⁾, *landbúlar* för *landbólur*²⁾, *skúli* bredvid *skóli*, *sút* bredvid *sótt*; men de båda första fallen böra i viss mån sammanställas med *búa* o. d., det andra är dess utom liksom det tredje dialektiskt³⁾, det fjärde rör ett utländskt lånord och det sista fallet slutligen är, om det ens hör hit, af alt för egendomlig natur för att lemna något stöd åt antagandet om en allmänt genomförd öfvergång *mógr—múgr*. I fsve. åter lemna sådana fall af öfvergången *ú—ó* som *hus—hos*, *skuli—skoli* (se Rydqvist, SSL. IV, 79) endast svaga stöd för antagandet af en utveckling *múgr—mógr*.

återgifvande i fda. normalskrift (se Opusc. phil. ad Madv. s. 214, 217), liksom han om Glavendrup-stenens *uia* (jfr här s. 11 n. 1) säger, att det lydt på »olddansk sandsynligvis *wia*». — Bugge återgifver Forsaringens *uibiurn* med *Vibiorn* i fsve. normalskrift (Forsa-ringen s. 25—27); i helsingska ortnamn, där ordet är mycket vanligt, har det ock nu formen *vi* (se Ordbok öfver allmogeord i Helsingland, Huddiksvall 1873, s. 83).

¹⁾ I fno. *búð*, *snúðr*, fsve. *boð*, *snoð* sammanhänger fno. *ú*, fsve. *o* tydligen med vokalen i de beslätade verbalformerna fno. *búa*, *snúa*, fsve. *boa*, *snoa*.

²⁾ Dessa former anföras af Bugge i Aarbøger f. Nord. Oldkynd. og Hist. f. 1875, s. 240, såsom »dialekteiendommeligheder» från Orknö.

³⁾ Jfr föregående not.

Rydvqvist, som flerstädes i 2:a och 3:e bandet af *Svenska Språkets Lagar* (II, 24, 242, III, 4, 130) angifvit formen med *u*, *mugher*, *mughi*, jämte formerna med *o* som fsve., yttrar i 4:e oandet af SSL. (s. 67, n. **), att, då dessa former med *u* »icke kunna styrkas med bevisställen¹⁾, få de tills vidare betraktas som theoretiska», hvarvid tillägges: »säkert hafva de en gång funnits». Med detta sist anförda yttrande tillkännagifver Rydvqvist uppenbarligen, att han anser de fno. formerna med *ú* vara de älsta och de fsve. med *o* vara uppkomna genom öfvergång af *ú* till *ó*. Med fäst afseende på den ags. formen *múga*, hop, hög (nyeng. *mow*, höstack), ansluter jag mig till denna uppfattning utan att dock kunna förklara eller genom fullgoda analogier²⁾ styrka den därmed antagna, allmänna öfvergången af *ú* till *ó* i detta ord i fsve. Hvad särskildt Rökstenens **muk-** vidkommer, så kan det naturligtvis ej afgöras, om nämnda öfvergång *ú—ó* redan där gjort sig gällande.

¹⁾ Hos Rietz anföres (s. 443) ett fsve. *muge*, som dock torde vara ett helt annat ord. Åt minstone är det i Iwan v. 5507 [Rietz har genom tryckfel 5567] förekommande *mz makt ok mugha* det lågty. *moge unde macht* (= *förmåge och macht*, Rimkr.), i *Alex. makt oc mogha* (meddeladt af kand. A. Schagerström). Några svenska landsmål — enl. Rietz värmländskan, dalsländskan och bohuslänskan, alt gränsmål mot Norge — ha former med *u*.

²⁾ Man skulle möjligen kunna uppvisa en analogi mellan den svagt betonade prepositionen *hos* (för *hūs*) och *-mogr*, *-mogi* som andra sammansättningsled; men oförklaradt blir då i alla fall *o* i Gutalagens *mogi* (jfr Söderberg, Fgutn. ljudl. s. 18).

Anm. till s. 13. Mansnamnet *Biari* torde ock ingå i följande fsve. ortnamn: *Biarathorp* (på fränsidan af en påfvebulla från tiden 1300—1310; se Dipl. Svec. II, 699), *Biercestad* (nämnes till samman med *Ingelzstadh* i ett latinskt orig. perg. bref från 1330; se Dipl. Svec. IV, 168).

